

РЕЦЕНЗИЯ

от доц. д-р Деяна Димитрова Марчева, Нов български университет,
външен член на научно жури, определено със Заповед № РД-38-613/ 24.10.2024 г. на
Ректора на СУ „Св. Климент Охридски“,
по процедура за придобиване на научна и образователна степен „доктор“ в докторска
програма „Право на Европейския съюз“, професионално направление 3.6. Право,
от кандидата **Екатерина Спасова Методиева**,
със защита на дисертационен труд на тема:
*„Правната сигурност и защитата на обосноващите правни очаквания
в правото на Европейския съюз“*

I. Представяне на процедурата и кратки биографични данни на кандидата

В рамките на процедура за придобиване на научна и образователна степен „доктор“ Екатерина Спасова Методиева е представила за оценка дисертация на тема „Правната сигурност и защитата на обосноващите правни очаквания в правото на Европейския съюз“. Зачислена е като редовен докторант с научен ръководител проф. Атанас Семов, д.ю.н.

На научното жури са предоставени необходимите документи и доказателства за оценка на съответствието с наукометричните показатели и за провеждане на публична защита в съответствие със Закона за развитие на академичния състав в Република България, правилника за неговото прилагане и Правилника за условията и реда за придобиване на научни степени и заемане на академични длъжности в СУ.

Екатерина Спасова Методиева е придобила степен магистър по право в СУ „Св. Климент Охридски“ през 2005 г., а две години по-късно е вписана като адвокат в Софийската адвокатска колегия. През 2019 г. след конкурс е зачислена като редовен докторант в СУ „Св. Климент Охридски“ в акредитираната докторска програма „Право на Европейския съюз“. От същата година работи като хоноруван асистент, а от 2024 г. – като редовен асистент по Право на Европейския съюз в СУ „Св. Климент Охридски“.

Дисертацията е преминала през предварително обсъждане в първичното звено с положително решение за готовността за защита пред научно жури. Докторантката е представила справка за съответствие с справка за съответствието с националните минимални изисквания за ОНС „доктор“ в научна област 3. Социални, стопански и правни науки, професионално направление 3.6. Право, съответните публикации, а също и декларация за оригиналност и достоверност по чл. 27, ал. 2 от ППЗРАСРБ.

II. Структура и обща характеристика на дисертационния труд

Дисертационният труд: „Правната сигурност и защитата на обосноващите правни

очаквания в правото на Европейския съюз“ е в общ обем 338 страници. Включва 605 бележки под линия. Използвана е научна литература на български, английски, френски и испански език – общо 85 библиографски единици, като преобладават тези на английски език. Има референции към 431 акта на Съда на Европейския съюз.

Авторефератът отразява достоверно структурата и съдържанието на дисертацията.

Структурата на дисертацията включва увод, четири глави, заключение и цитирана литература и приложени съдебни актове. Главите са вътрешно структурирани в отделни подтеми, а някои от тях имат и допълнително вътрешно разделение с съответни акценти.

Първата глава „Правна сигурност чрез легитимност на правния ред на ЕС. Легитимацията на правния ред на Европейския съюз“ изяснява взаимодействието между различните аспекти на обща и специфична интеграционна легитимност на правния ред на ЕС, както и особената легитимност на националните правни системи на държавите членки. В този контекст се поставя проблематиката на правната сигурност, разгледана и във формален и материал смисъл, и в съотношение с правовата държава. От една страна концепцията за правна сигурност е изведена в теоретичната парадигма на правовата държава (rule of law), разгърната от Лон Фулър, т.е. като ключов елемент за осигуряване на справедливост и защита на правата на индивидите. Фулър аргументира, че правото не може да бъде напълно отделено от моралните принципи, тъй като правната сигурност и легитимността на правния ред зависят от спазването на определени морални стандарти. В този контекст той извежда и осемте принципа на правото, както и взаимовръзката между правото и правосъдието.

От друга страна обаче, неясно защо авторката излиза от тази първоначално очертана теоретична рамка и превключва към съвсем друга логика, според която принципът на правна сигурност „гарантира провеждането на възприетия политически морал в дадено общество в право“ (стр. 56). Оттук се стига до коренно различно разбиране на съотношението между принципа и правото, разгърнато в тезата: „нуждата от сигурност обосновава създаването и съществуването на право изобщо“ (стр. 57); „принципът на правна сигурност придобива релевантност още преди да има значение какво ще е съдържанието на самото право“ (стр. 57). По тази линия се стига докрай като се обобщава, че „правната сигурност е по-широка категория, тя провокира нуждата от съществуване на правото като нормативен регулатор“ (стр. 57). Нещо повече и самият принцип на правовата държава изведнъж се оказва крайно редуциран като разбиране: „принципът на правовата държава като цяло е синоним и в основните си елементи се припокрива с принципа на законността“ (стр. 58).

Тази рязка промяна в подхода към съотношението между принципа на правова държава и правна сигурност създава впечатление за непоследователност в аргументацията, и за нестабилна методологическа основа на изследването. Авторката прави да оправдае това по следния начин: „Дали правната сигурност произтича от концепцията за правова държава и законността, или се отнася към тях като вид към род

и кое е първото или второто, всъщност не би могло да има особено значение, освен за концептуалното осмисляне на принципа и начина на насочване на самото изследване.“ (стр. 60). Такава една позиция обаче не е убедителна, защото не става ясно дали се касае за избегнат избор между алтернативни и несъвместими методологии, или ако авторката смята, че те са съвместими и могат да бъдат обединени, то следва експлицитно да обясни защо и как възнамерява да направи това. Освен това съвместяването им изглежда трудно осъществима задача в изследване с отправна точка – концепцията за правната система на Робърт Алекси (стр. 5). Избраната позиция е проблемна и от друга гледна точка – защото поставя под въпрос кохерентността на изследването и се оставя впечатлението, за откъснатост на доктриналния анализ от анализа, който се основава на съдебната практика.

Втората глава обединява в необичайно дълго заглавие „Изисквания към правото, налагани от принципа на правна сигурност – общият характер на закона, неговото проспективно действие и нуждата от яснота“ три параграфа, посветени на изведените в него три критерия. Третата глава на пръв поглед е изградена по същата логика: „Изисквания към правото, налагани от принципа на правна сигурност – забрана за предписване на невъзможното, нужда от стабилност и съгласуваност“. Същевременно обаче в нея са обединени не три, а четири параграфа, като наред с тези, изведени на нивото на заглавието, е включена и ключовата за дисертацията тема „Защита на обосноваваните правни очаквания или защита на легитимното доверие“. Не става ясно защо изисквания от един и същи порядък са обособени в две отделни глави на дисертационния труд, и защо в структурата на едната от тях е включена централната тема за обосноваваните правни очаквания, която е изведена и в неговото основно заглавие. В своя увод авторката изтъква, че анализът им „показва, че много от тях взаимно се припокриват и заместват“ (стр. 6), което прави още по-нелогично разделянето им, особено при липсата на посочен критерий за това. Би трябвало авторът експлицитно да обоснове защо именно в трета глава сред част от критериите е избрано да е систематичното място на темата за легитимните очаквания, а защо не в отделна глава.

Независимо от това проучването на „изискванията към правото“, произтичащи от принципа на правната сигурност, е много интересно и задълбочено, извежда важни взаимовръзки, опозиции, понятия и достижения на практиката на Съда на ЕС, и обогатява научната ни литература.

Четвъртата глава „Правна сигурност чрез ефективността на процедурите“ обединява три подтеми, посветени съответно на „процедурите по правосъздаване“ на съюзно и на национално равнище, а също и на „процедурите по правоприлагане“. Тук следва да се отбележи несъразмерността между анализа по тях – процедури по правосъздаване на ниво Съюз (стр. 250-256), процедури по правосъздаване на национално ниво (стр. 257-258) и процедури по правоприлагане (стр. 259-302). Дори и различният обем да е обусловен от спецификата на относимия анализ, вътрешното структуриране на дисертацията би трябвало да съобразява и това, като съответно постави фокуса там, където е направен задълбочен анализ. Освен това във въвеждащата

параграф на тази четвърта глава се прави заявка, че „ще се разгледат схематично процедурите, които имат значение за осигуряване на полезния ефект на правото на ЕС“ (стр. 250). Предложена е следната класификация на т.нар. „процедури по правосъздаване на ниво Съюз“ – процедури по поддържане на адекватността на законодателството, процедури по поддържане на достъпността на законодателството и процедури за осигуряване на редакционно качество на съюзните актове. Няма препратка към източници, от които тази категоризация за съответните процедури да е заимствана, нито са обяснени критериите, по които е направена. В този контекст остава неясно защо именно това е избраният подход и по какъв точно начин е свързан с концепцията на изследването. Що се отнася до правосъздаващите процедури на национално ниво, там анализът се плъзга най-общо по това какво са задължени държавите членки по силата на ДФЕС. Как това обаче укрепва правната сигурност и защитата на обосноващите правни очаквания в правото на ЕС не става ясно, а по-скоро възниква въпросът какъв е смисъл в контекста на такъв обхват на анализ да се обособяват структурно в отделна глава правосъздаващите процедури в държавите членки.

Последният параграф от четвърта глава: „Процедури по правоприлагане“ разглежда общо вътрешните правораздавателни процедури в държавите членки и тяхната роля за прилагане на правото на ЕС. Като че ли встрани от този анализ остава специфичния за настоящото изследване въпрос как те укрепват, подсилват и защитават легитимните очаквания в правния ред на ЕС, като в това отношение следва да се отбележи, че нито една от вариациите на това понятие нито веднъж не е употребена в текста на този трети параграф от последната глава.

В заключението на дисертацията авторката отново подчертава, както и в увода, че в комплексното и интеграционно Право на ЕС правната сигурност не може да се мисли чрез традиционните разбирания. Подчертава, че извънюримически фактори, като нивото на познаване на правото на Съюза, влияе върху неговата ефективност и оттам върху степента на правна сигурност. Също така е потвърдена хипотезата, че в интеграционното право не е достатъчно прилагането на формализиран подход към нормите, а е задължително необходима съдържателна преценка на резултатите и на наднационално, и на национално равнище.

III. Актуалност и значимост на изследвания проблем

Несъмнена е актуалността и значимостта на темата на дисертационния труд на Екатерина Методиева: „Правната сигурност и защитата на обосноващите правни очаквания в правото на Европейския съюз“. Проблематиката е свързана с изграждането на доверие в правната система на ЕС, която е от съществено значение за функционирането и устойчивостта на Съюза, а също и за утвърждаването на всички онези ценности, върху които е изграден.

Преди появата на това първо цялостно научно изследване с фокус върху правния ред на ЕС, само отделни статии в българската правна литература директно навлизат в тази тема.

Центрирането на научно изследване към практическите аспекти на правната сигурност с акцент върху легитимните очаквания, и тяхното проявление в съдебната практика има важна стойност за развитието на академичната литература и юридическия дискурс у нас.

IV. Цели, задачи и методология на изследването

В текста на дисертацията не са експлицитно формулирани целите и задачите на научното изследване. От логиката, която авторката следва, както и от съдържанието на труда, може да се заключи, че си е поставила за цел да изследва теоретичната взаимовръзка между принципа на правна сигурност и легитимността на правото на ЕС, и на тази основа да систематизира кои изисквания към правото на ЕС, изведени в практика на Съда на ЕС, са генетично свързани с принципа на правната сигурност. Наред с това изследването търси отговори и на въпроса доколко правната сигурност може да се осъществи чрез ефективността на приложимите процедури.

В автореферата е посочено, че са използвани „правно-догматичният, социолого-аксиологическият и институционният метод с оглед използваната методология в юриспруденцията на Съда на ЕС“, като същевременно „специално усилие е насочено да се разгледа принципът както в концептуален, така и в практически план“. Остава обаче спорно доколко е възможно да се съчетаят в една методологическа рамка толкова различни по цели и начин на работа методи.

Следва да бъдат положително оценени усилията на изследователката да проучва принципа в дълбочина, като се стреми не само да формулира неговите практически аспекти, но и да го концептуализира. С оглед на сложността на избраната тема и оскъдната правна литература, е важно да се подчертаят усилията за изграждане на мостове между теорията и съдебната практика, както и за картографиране на най-значимите понятия, критерии и проблеми, които осмислят правната сигурност и защитата на легитимните очаквания в правния ред на Съюза.

V. Основни приноси и резултати

Дисертацията „Правната сигурност и защитата на обосноващите правни очаквания в правото на Европейския съюз“ е първото цялостно научно изследване на тази проблематика, с което се обогатява българската правна литература.

Самостоятелен научен принос е разглеждането на връзката между принципа на правната сигурност и защитата на легитимните очаквания, както и поставянето на тяхната проблематика в контекста на легитимността на правото на ЕС. Екатерина Методиева обобщава правната сигурност като принцип – „чадър“, който осъществява

своеобразна защита на интегритета на правната система и на нейната „вътрешна моралност“. Същевременно защитата на легитимните очаквания е обоснована като произтичащ от правната сигурност принцип, действащ директно по отношение на правните субекти и правоотношенията, по които са страна

Приносен момент, който може да бъде открит, е и извеждането и представянето им във взаимовръзка на редица изисквания към правото, генетично свързани с принципа на правната сигурност.

Освен това анализът на принципа на правната сигурност в дисертацията откроява по забележителен начин спецификата на проблематиката, която се развива в контекста на интеграционната правна система на ЕС. Както подчертава авторката на наднационално равнище не важат традиционните формални критерии, относими към националните системи, а именно, че „една норма е толкова по-сполучлива колкото е по-ясна, точна и или кратка“. В правния ред на ЕС се премества фокусът върху материалната правна сигурност, доколкото е възможно да липсва необходимата съобразеност на вътрешното законодателство с европейското поради формално, но само привидно съответствие. Изискванията, произтичащи от принципа на правната сигурност, са анализирани в динамиката на действието и взаимодействието между националните системи на държавите членки и наднационалния правен ред.

Дисертационният труд е приносен и в това, че обработва, анализира и систематизира огромен обем от съдебна практика на Съда на ЕС, в която изкрystalизира практическия проблем, че възникват множество правни спорове, предизвикани от неяснота или неправилно разбиране на изискванията и последиците, произтичащи от правилата, създадени от ЕС. Заслужава положителна оценка и разгръщането на тезата в дисертацията, че независимо от ограниченото приложно поле на правото на ЕС, Съдът на ЕС не позволява то да бъде белязано с ценностен дефицит, като последователно осъществява защитата на ценностите на Съюза.

V. Оценка на публикации и авторство

Екатерина Методиева е представила 4 статии, публикувани в редактирани колективни томове, с което е събрала 40 точки (при изискване за 30 точки):

- Средства за осигуряване на ефективност на правото на ЕС, когато правният спор е подчинен на доброволен арбитраж. – В: сб. *Liber Amicorum*, в чест на доц. д-р Юлия Захаријева, София: УИ „Св. Климент Охридски“ София, 2020;
- Предвидимост и преценимост на правните ситуации при съчетаното действие на два правни реда. – В: сб. *Предвидимост на правото*. София: УИ „Св. Климент Охридски“, 2022;
- Защитата на основните права – ценност, определяща легитимността на правните актове“. – В: сб. *70 години ЕКПЧ. Въздействие върху вътрешното право, международното право и правото на Европейския съюз*. София: УИ „Св. Климент Охридски“, 2023;

- Ролята на съдебния контрол по граждански дела за постигане на правна сигурност в правоотношенията, разкриващи връзка с правото на ЕС. – В сб. България в Европейския съюз – достижения и предизвикателства“. София: УИ „Св. Климент Охридски“, 2025 (под печат).

От представените материали е видно, че Екатерина Методиева е изпълнила наукометричните изисквания по група от показатели Г. Три от статиите демонстрират нейната ангажираността и задълбоченост в изследване на различни аспекти както на проблематиката, така и на свързани с нея правни понятия и правни институти.

VI. Бележки и препоръки

Прави впечатление в техническото оформление на дисертацията липсата на уеднаквен стандарт за цитиране на библиографските съчинения, които са използвани. Липсва и списък на използваните съкращения. Препоръчително е вътрешната структура на труда да бъде по-малко подразделена, за да се улесни прегледът на съдържанието и възприемането на обхвата и логиката на съчинението.

И от съдържанието на труда проличава, че няма дисциплинирана употреба на ключова научна терминология. Макар заглавието да извежда на преден план понятието „обосновани правни очаквания“, неговата употреба в съчинението е значително по-рядка в сравнение с другия възможен и по-разпространен превод на “legitimate expectations” – „легитимни очаквания“. На три места се използва и комбинацията „легитимни правни очаквания“. В дисертация често се среща и още една известна вариация на понятието: „оправдани правни очаквания“. Авторката обаче не обяснява защо е предпочела в заглавието да използва по-рядко употребявания в труда термин. Освен това, когато се борави със синонимни научни термини, препоръчително е изследователите предварително да изяснят своя избор на понятия, включително и когато ги ползват като взаимозаменяеми.

VII. Заключение

Дисертационният труд на Екатерина Спасова Методиева „Правната сигурност и защитата на обоснованите правни очаквания в правото на Европейския съюз“ демонстрира нейните задълбочени теоретични знания по право на ЕС и способности за самостоятелни научни изследвания.

Въз основа на гореизложеното давам **положителна оценка** и предлагам на научното жури да гласува за присъждането на образователната и научна степен „доктор“ в професионално направление 3.6. Право (Право на Европейския съюз) на **Екатерина Спасова Методиева**.

10.12.2024 г.

доц. д-р Деяна Марчева

